

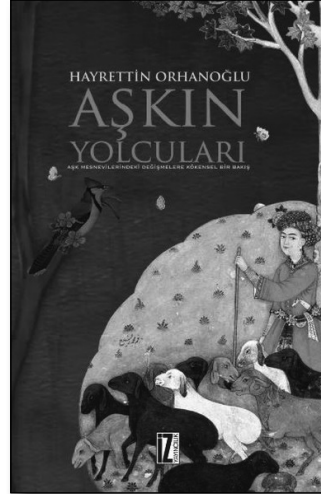
■
**HAYRETTİN ORHANOĞLU,
AŞKIN YOLCULARI AŞK MESNEVİLERİNDEKİ DEĞİŞMELERE
KÖKENSEL BİR BAKIŞ,
İz Yay., İstanbul 2018.**

Yüksek Lisans Öğrencisi

OĞUZ ÇETİN

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

oguzcet@yahoo.com

*Her sanat eseri özünde bir gerçeklik kurgusu barındırır.
Buna göre kurmaca bir dünya yaratmanın bedeli,
o eserin gerçekliğinin sınınaacağı tasavvur algısıdır.*

Doktora konusu “Sanat Eserinde İmgecilik Ve Edip Cansever’in Şiirlerinde Gerçeküstücü İmgeler” olan Hayrettin Orhanoglu, edebiyat alanında vermiş olduğu eserler, kısa film ve senaryo çalışmaları vardır. Bu kitapta; Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisinde muhtelif zamanlarda yayınlamış olduğu dört makale ekseninde, aşk mesnevilerindeki değişimlere bir bakış sunmaktadır. Bu incelemeyi; Fuzulî’nin *Leyla ve Mecnun*’u, Hamdî’nin *Yusuf u Züleyha*’sı ve Şeyh Gâlip’in *Hüsn ü Aşk*’i eserleri üzerinden yapmaktadır.

Tasavvufi, felsefi ve psikanalitik kaynakların ağırlıklı olduğu, disiplinler arası bir çalışma mahiyetindeki kitabın ilk bölümünde “Mesnevilerde Değişme ve Dönüşmelerin Nitelikleri” başlığı altında kahramanların değişim ve dönüşüm süreçleri izlenmiştir. İncelenen üç mesnevi metni içindeki sembolik ifadeler; soyutlamalar, somutlaştırmalar ve zıtlıklar başlıklarıyla, Sühreverdi, İbn Sina ve İbn Tufeyl gibi müelliflerin felsefi ve tasavvufi eserleriyle okunmaya çalışılmıştır.

“Sembolik Metinlerin Işığında Mesnevilerde Gerçeklik Tasavvurları” başlıklı kitabın ikinci bölümünde, metinlerdeki gerçeklik olgusu irdelenmiştir. Kitapta ele alınan üç metin, Divan edebiyatında mesnevi tarzının öne çıkan numuneleridir. Yazar incelediği metinlerdeki sembolik dil ve gerçeklik olgusunu işlerken divan edebiyatının etkilenmiş olduğu tasavvuf metinlerine başvurmuştur. Bölümde öne çıkan diğer bir husus; yazarın, gelenekselci ekolün önemli isimlerinden Seyid Hüseyin Nasr ın *sürreel*(gerçek üstü) kavramına karşın ileri sürdüğü *sub-real*(gerçek ötesi) kavramını baz alarak, gerçeklik algısını değerlendirmesidir. Ayrıca bu bölümde imge anlayışı, tenzihi algılanış, tevhidi gerçeklik, algı hiyerarşisi, imgede arketipe, gibi kavramsal ilişkiler geometrik şekillerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Eserin üçüncü bölümünde “Aşk Mesnevilerinde Varlığın Görünümü”; Ankaravi’nin, sâlikin, seyr u sülûkte izlemiş olduğu güzergâhı yüz başlık altında izah ettiği “Minhâcü’l-Fukara” adlı eseri esas alınarak değerlendirmeye gayret edilmiştir. Lakin baz alınan eserle izah

edilmeye çalışılan *vecd* ve *tevâcüd* konuları ile arasındaki bağlantı zayıf kalmıştır. “Minhâcü’l-Fukara” da *vecd*, *tevâcüd-i nur* başlığı, yüz basamakta sadece bir yerde ve beraber zikredilmektedir. Kitapta, *tevâcüd* sürecini izleyen üçüncü aşama olarak geçen *vücut* süreci ise Ankaravî nin eserinde yoktur. *vecd* ve özellikle *vücut* kavramı, referans verilen tasavvufi kaynaktan farklı mahiyette değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde yazar, “Aşk Mesnevilerinde Şimdiki Zaman Algısı” başlığıyla mesnevilerdeki zaman kavramı üzerinde durmaktadır. Rene Guenon’ın merkez sembolizmi olarak adlandırılan kutsal mekanlar alegorisine vurgu yaparak, *zaman* olgusunu geleneksel yapıda değerlendirir. Mesnevilerde *an*’lık bir olgu olan “Kün” emrini, zaman bağlamında genişleten şairlerin, *şimdiki zaman* kalıbıyla devamlılığı sağlamalarına, eserlerinde mekânı hem içinde barındırabilen hem de soyutlayabilen bir dil ve anlatıma işaret edilmektedir.

Beşinci bölümde “merkezilik” tasavvuruyla “Mesnevilerdeki Mekân Formunda Sembolik İfadeler”e yer verilmiştir. Bölümde mekanların, mesnevilerdeki kahramanların ruh hallerine göre olaya dayalı anlatım çerçevesinde, duygu merkezli işlendiği belirtilmiştir. Yalın mekanlar, kaotik mekanlar, sınıflamasıyla, Fuzulî’nin *Leyla ve Mecnun*’u, Hamdî’nin *Yusuf u Züleyha*’sı ve Şeyh Gâlip’in *Hüsni ü Aşk*’i mekânsal olarak irdelenmiştir.

Altıncı Bölümde “Sembolik Metinlerde Aşkın Fail ve Mef’ulleri” başlığı altında, aşk kavramının etken ve edilgen kişileri belirlemedeki rolü, aşık ve maşuk ilişkisi irdelenmiştir.

Yedinci Bölümde “Ayniyet Kavramı Çerçevesinde Mesnevilerde Vahdet-Kesret İlişkisi” incelenmeye çalışılmıştır. Bölümde, *ayniyet* kavramı esas alınarak mesnevilerdeki aşık ve maşukun yolculuk serüvenindeki benzeşmeleri ve vahdete yönelişleri ele alınmıştır. Geçici ayniyet alt başlığıyla, mektup, telepati, mektep, hayal/rüya, sihir/efsun, hatırlayış, geçici buluşma, hapisane gibi mekânsal ve olgusal kavramlarla kahramanların aynileşme süreçleri izlenmiştir.

Sekizinci ve son bölümde “Hüsni ü Aşk’ta Parçalanma ve Bütünleşme Ritüeli” başlığı altında, “pâre pâre” ikilemesi özelinde metin içerisindeki parçalanma ve bütünleşme imgelerinin tahlili yapılmıştır.

Eserin geneline baktığımızda, mesneviler üzerinde yapılan çalış-

ma, divan edebiyatındaki gerçeklik, değişim ve dönüşüm kavramları tasavvufi kaynaklarla temellendirilmeye çalışılmıştır. Divan Edebiyatında mesneviler; şiir şeklinde, her biri kendi arasında kafiyelenen beyitleri ikişer ikişer yazılan nazım türüdür. Olaya dayalı anlatımlarda, kahramanlar ve hikâyenin unsurları şablon olarak birbirine çok benzer. Örneğin toplamda yüz yetmişe yakın mesnevi yazıtının içinde otuz üç tanesi Yusuf ile Züleyha'yı konu alır. Diğer edebiyat türlerinde rastlanmayan bu üslupla, şairin konuyu ele alış şekli, eserlerdeki farklılaşmayı ortaya çıkarır. Mesnevinin ilk ürünlerinden olan Hz. Mevlana'nın mesnevisi, divan edebiyatı ve tasavvufun birbiriyle ilişkisini gösteren en önemli eserdir. İlerleyen yüzyıllarda bu ilişki, biçim haricinde konular ve işleyişleri açısından da birbirlerini beslemektedir. Bu minvalde, tanıtımını yaptığımız "Aşkın Yolcuları" kitabının konuyu ele alış biçimi disiplinler arası bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar iç içe geçen süreç etkileşimin göstergesi olsa da edebiyat, tasavvuf, felsefe ve psikanaliz gibi farklı bilim dallarının bir arada işlenmesini kolaylaştırmamıştır. Kitabın genelinde de yazar bu konuya dikkat çekmiştir. Özellikle kavram bazında kaynak alınan eserlerin ikincil olması kavramlar arası ilişkileri müphem kılmıştır. Örneğin kaynaklarda zikredilen İbni Arabi bağlamında *vücut* kavramına ikincil kaynaklardan ulaşıldığında, kavramın bütüncül anlamından uzaklaşarak anlamda kaymalara sebep olmaktadır. Benzer bir örneği *vahdet-kesret* ilişkisinde de görmekteyiz.

Genelde edebi metinler, özelde mesnevi türü üzerinden, tasavvufi unsurların edebiyatta izinin sürülmesi ise kaynakçadan da anlaşıldığı üzere ciddi bir çabayı gerektirmektedir. Bu bağlamda yazarın gayreti, eserin önemini vurgulamaktadır. Her ne kadar kitabın ismi ve kapağı kişiyi, romantik bir muhtevaya yönlendirse de içerik açısından akademik bir üsluba sahip olan kitap, sembolizm, gerçeklik gibi kavramlar üzerinde çalışanlar ve edebiyatseverler için kaynak niteliğindedir.

Edebiyat okumaları kapsamında tasavvufa özel bir yer veren yazar Hayrettin Orhanoğlu'na ve benzeri konulardaki yayınlarıyla İz yayıncılığa teşekkür ediyoruz.